Martina Orožen
Ljubljana

MIKLOŠIČEV PRISPEVEK K OBLIKOVANJU SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Odločilno preusmeritveno razdobje v razvoju novoslovenskega knjižnega jezika se na začetku 19. stol. začel s praktično in teoretično dejavnostjo pesnika V. Vodnika in jezikoslovca J. Kopitarja. Prvi je s svojo prosvetljenko tvornostjo in novinarstvom¹ razširil vsebinski obseg knjižne dejavnosti na necerkveno območje. S tem je nujno moral po potrebi izmenjavati arhaična jezikovna sredstva z novejšimi pogovornimi značilnostmi. Pozorno je uprl pogled k slovanskim slovničarjem in k bližnjim Slovanom.

Kopitar je s svojo slovnico² in drugimi za Slovence pomembnimi znanstvenimi deli (*Glagolita Clozianus* 1836) prikazal novo metodo znanstvenega jezikoslovnega raziskovanja. S svojim vestnim zgodovinsko-primerjalnim in dokumentarnim opisom jezika je kazal na možnosti in upravičenosti ustalitve posameznih jezikovnih pojavov v knjižnem jeziku — brez znane ambicije po normiranju. Podlago za sintaktično in leksikalno »nadstavbo« je knjižnemu jeziku iskal v tako imenovanem sodobnem »ljudskem jeziku«, ki je ohranil »čistejšo«, tj. bolj slovensko leksiko in sintakso (za starejše knjižne prevode so v tem pogledu značilni pogosti kalki). Seveda je naglasil potrebo po knjižni jezikovni enotnosti, saj je že iz naslova slovnice razvidno, da v njegovem času še ni obstajala.

Puristično gledanje na jezik, predvsem na sintakso in leksiko, je vse plasti jezika preusmerjalo od že tradicionalnih leksikalnih germanizmov (joger, špiža, hofart, viža, glih, ajfer itd.) in sintaktičnih kalkov (ima vejčiti; reče k njemu; ga za norca derži; jest bom od jogrov zapušen, predan, zatajen ... itd.) v najstarejše slovansko knjižno izpričano izročilo (v študij starocerkvenoslovanščine ter v študij Brižinskih spomenikov) in v analizo knjižno-jezikovnih stvaritev na vsem slovenskem ozemlju. Slovenski zgodovinsko-krajevni vidik in ozir na slovanski izvor

¹ V. Vodnik, *Velika pratika* 1795—1797; *Lublanske Novize* 1797—1800; *Mala pratika* 1798—1806.

² J. Kopitar, *Grammatik der slavischen Sprache in Krain Kärnten und Steyermark*, Laibach 1808.

slovenščine sta postala novi merili pri uveljavljanju enotnejše novoslovenske knjižne norme vsaj v glasoslovnem in oblikoslovnem pogledu. Priprave zanjo so potekale vse od izida Kopitarjeve slovnice do uvedbe »novih oblik«³ v 50. letih 19. stoletja, ko so nastale ugodnejše politične razmere za uvedbo slovenskega jezika v urade in šole. Potrebe po poenotenju glasoslovno-oblikoslovnega knjižnega sistema so se spričo treh obstoječih knjižnih variant (krajnsko-koroška, štajerska in prekmurska) stopnjevale in šele sredi 19. stoletja se je, ne brez vmesnih sporov, začela v knjižnih tekstih ustaljevati gramatična struktura, ki je, z dodatnimi prenovitvami seveda, značilna tudi za sodobni knjižni jezik.

Prav ta novoknjižna gramatična obnoveitev pa je neposredno, še bolj pa posredno, povezana z Miklošičem. Nekako pol stoletja ostaja Miklošič v zgodovini slovenskega jezikovnega oblikovanja v praksi, in jezikoslovja sploh, nepreklicna avtoriteta. Njegov vpliv se začne z uvedbo že omenjenih »novih oblik« v novoknjižni jezik in ponehava s padcem njegove oziroma po Kopitarju⁴ povzete, a poglobljeno preoblikovane »panonske teorije« o panonskem izvoru starocerkvenoslovenskega bogoslužnega jezika.⁵ Miklošičeva dejavnost, njegov vpliv na normativne zakonitosti slovenskega knjižnega jezika, se v omenjenem razdobju kaže v več smereh.

1. Na začetku 50. let se kaže v praktični prevajalski in pisateljski dejavnosti. S prevajanjem »Deržavnega zakonika« usmerja novoslovensko gramatično strukturo in oblikuje uradniški slog; še danes je jezik »Deržavnega zakonika« z izjemo nekaterih glasoslovno-oblikoslovnih arhaizmov presenetljivo sodoben. Začeto delo so nadaljevali njegovi učenci (Cigale, Jeriša, Navratil) v časopisih (Slovenija, Vedež) in prvih slovenskih berilih za srednje šole. Izhajala so v letih od 1853 do 1881; Miklošič je bil njihov urednik in je tudi sam sodeloval s svojimi prispevki.

2. S svojo sistematično znanstveno primerjalno jezikoslovno metodo je na novem slavističnem znanstvenem področju v svojih delih od 50. let dalje usmerjal način raziskovanja in opisovanje slovenskega jezika. Svoje slušatelje je usmeril v zgodovinske, dialektološke raziskave, in k opisom posameznih kategorij sodobnega knjižnega jezika. Poznavanje »staroslovensščine« je bilo za normiranje etimološko upravičenih oblik in besed pomembno in je pripomoglo k novi dovršeni »sistematizaciji« novoslovenske glasoslovne, predvsem pa oblikoslovne strukture. Zagotovilo je etimološko-zgodovinskemu pravopisu najboljše možnosti, seveda v škodo mlajših pokrajinsko-knjižnih, v marsičem analogičnejših jezikovnih pojavov, ki so bili značilni za tekste vse do 50. let 19. stoletja. Novoknjižna gramatična struktura se je, splošnejši razumljivosti v korist, oddaljevala od bolj živih, narečjem bližjih jezikovnih knjižnih variant, ki so s svojo

³ I. Prijatelj, *Borba za individualnost slov. knj. jezika*, Ljubljana 1937.

⁴ J. Pogačnik, *Jernej Kopitar in nastanek karantansko-panonske teorije, Godišnjak filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knj. XIII/1, 1970.

⁵ F. Grivec, *Ciril in Metod*, Celje 1963.

tradicijo prekinile. Pojem arhaičnosti v slovenskem knjižnem jeziku je torej zelo relativen.

3. S svojo osebnostjo in svojim delom je Miklošič vzgojil Slovencem vrsto dobrih raziskovalcev in jezikoslovcev (Navratil, Šolar, Valjavec, Zavadlal, Svetec, Janežič, Levec, Škrabec, Caf, Oblak, Štrekelj, Bežek, Pleteršnik, p. Lavoslav itd.), da ne govorimo o množici jezikoslovnih amaterjev, ki so bili na vzdevek, da so Slovenci »gens filologica« še posebej ponosni. V svojih samostojnih učencih je zagotovil premoč znanosti in njenih rezultatov nad kratkotrajnimi politično-jezikoslovnimi zmedami časa. Ne nazadnje pa je za Slovence bil, in je pomemben, njegov delovni vzor, vzgled in ugled, ki ga v znanosti trajno ohranja.

Zgodovinsko-primerjalni pristop k obravnavanju jezika je do neke mere značilen že za Miklošičeve predhodnike; slovenskim slovničarjem sta ga nakazala prav Dobrovský⁶ in Kopitar, vendar so bili ti posegi v stesl. še daleč od vsake sistematičnosti. Slovenski slovničarji, ki so do konca 18. in v začetku 19. stol. opisovali pokrajinske jezikovne variante (Pohlin, Gutschmann, Vodnik, Metelko na Koroškem in Kranjskem, Šmigoc, Dajnko, Murko, Muršec na Štajerskem) so, eni bolj, drugi manj, uvidevali nevzdržnost pokrajinske jezikovne prakse pri tako malem, a naravno razcepljenem narodu. Dejstvo, da smo Slovenci na začetku 19. stol. imeli več dobrih sinhroničnih pokrajinsko-jezikovnih knjižnih opisov, je omogočilo prehod na enotnejšo, zgodovinsko pogojeno glasoslovno-oblikoslovno podlago. Potrebno gradivo za tovrstno »korekturo« je bilo znano in zbrano (v tem pogledu so važne predvsem slovnice štirih avtorjev: Kopitarja, Metelka, Dajnka in Murka).

Glasoslovna, oblikoslovna, celo sintaktično-leksikalna jezikovna knjižna variantnost 20. in 30. let 19. stol., kot so jo prikazovale slovnice omenjenih avtorjev, in je bila izpričana v knjižnih tekstih, je ob vprašanjih prehoda na enotnejši knjižni gramatični sistem povzročala ostre polemike in separatistično nepopustljivost med predstavniki osrednje in vzhodno-slovenske knjižne tradicije (skrajnost: Metelko-Dajnko). Vprašanje izbora jezikovne knjižne tradicije sploh, ali pa izbora posameznih glasoslovno-oblikoslovnih možnosti, je bilo v danih političnih okoliščinah zelo kočljivo (s krepitvijo narodne zavesti pri Slovencih se je krepila tudi germanizacija), vendar se je v 30. letih izoblikovalo razsodno teoretično stališče, da je gramatična jezikovna knjižna enotnost nujna.

Ta strpnost je značilna za štajerskega slovničarja Murka,⁷ ki je priredil Slovencem izvrsten jezikovni knjižni opis, predstavil gramatično jezikovno sintezo, ki si jo je zamišljal Kopitar, in to z upoštevanjem štajersko-koroško-kranjskih knjižnih fonetično-morfoloških dublet, z dodatnimi podatki o podrobnejših slovenskih narečnih pojavih. Smisel za

⁶ J. Dobrovský, *Lehrgebäude der Böhmischen Sprache*. Prag, 1809, 1819. *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*, Prag 1822.

⁷ A. Murko, *Teoretisch-practische slovenische Sprachlehre*, Gradec 1832, druga izdaja 1850.

hierarhično ločevanje in razporejanje bistvenih vseslovenskih pojavov od narečnih podrobnosti, poznavanje slovenskega knjižnega in narečnega gradiva, poznavanje starejših slovenskih slovníc — vse to je Murka privredlo do spoznanja, da se je treba povzpeti na »nadkrajevno«, vsem Slovincem skupno izhodišče. S tem je bila nakazana smer k enotnejšemu novoslovenskemu knjižnemu razvoju. Toda Murko v celoti ni uspel; premajhna je bila njegova avtoriteta.

Že v prvi izdaji svoje v nemškem jeziku napisane slovnice (1832) predlaga, naj bi se uvedle nekatere »nove oblike«; meni, da je treba, neglede na jezikovno sorodstvene zveze s stcsl. in drugimi slovanskimi jeziki v knjižni sklanjatvi doseči npr. z uvedbo končnic -om: -am »mehr Einheit, mehr Consequenz« in tako izraziti jasnejše razlikovanje med samostalniki moškega in ženskega spola.

Uvedba »novih oblik« v korist knjižnega poenotenja (šlo je za naslednje značilnosti: za staro osrednje knjižno *de novo* — *da*, *piše* — *pišče*, *lepiga* — *lepega*, *bratam* — *bratom*, *lepši* — *lepši*, *a e*; *lepe mesta* — *lepa mesta*; kasneje je šlo še za ustalitev in razvrstitev polglasnika, za pisavo vokaličnega *r* in za preglas za soglasnikom *c*, itd.) je neposredno povezana z Miklošičem, z njegovim prevajalskim delom za »Deržavni zakonik«, povezana pa je tudi z njegovim znanstvenim nastopom na dunajski univerzi — in s postavitvijo »panonske teorije«.

Reformo »novih oblik«, boj zanje z osrednjeslovensko strujo, ki se je zbirala ob Bleiweisovih »Novicah«, so izvedli mladi dunajski visokošolci — Mladoslavenci — v svojem revolucionarno-političnem časopisu »Slovenija« (1848—1850); oglašala sta se Jeriša in Svetec. Od kod so ti mladi novinarji vedeli, da so ravno te oblike prave? S čim so jih v knjižnem jeziku utemeljevali? Preprosto: s podatki iz starejših slovenskih slovníc in z Miklošičevo avtoriteto (veleum 19. stoletja!).

Miklošič je nastopil s predavanji v začetku leta 1849; že naslednje leto pa sta izšli, kot v uvodu pravi, za slušatelje prirejene deli o oblikoslovju in glasoslovju »staroslovenščine«⁸ (Diese zunechts für meine zuhörer bestimmten blätter enthalten den versuch einer den quellen entsprechenden darstellung der altslovenischen formenlehre... in nadalje... aus den ältesten denkmälern geschöpfte lautlehre der altslovenischen sprache). Slušatelj Jeriša že leta 1849 z navdušenjem poroča o njegovih predavanjih in preko »Slovenije« vabi naročnike za staroslovenski slovar⁹ ter govori o »občno zaželenih novih oblikah«, ki se uveljavljajo v »Občnem deržavljskem zakoniku«...

Pomislimo, kaj je za mlade, v takratni družbi zapostavljene Slovence, nepriznanega narodiča brez države, brez zgodovine (a ne brez kulture!) pomenilo dejstvo, ki ga je iz najstarejših slovanskih pismenih virov Miklošič pred njimi razkrival. Jezik panonskih Slovencev (torej prek-

⁸ F. Miklošič, *Formenlehre, Lautlehre der Altslovenischen Sprache*, Wien 1850.

⁹ *Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti*, Vindobonae, 1850.

mursko, prleško, kajkavsko in še kasneje upoštevanó moravsko-slovaško jezikovno območje) je tisti, v katerem so zapisane prve slovanske bogoslužne knjige, je podlaga pismenosti Slovanov! Razumljivo, da je nujen pietetni ozir na tako izjemno jezikovno zgodovino in upravičena je torej zveza, vidna zveza med staro in novo slovenščino! Tako so narodni in jezikovni ljubitelji tudi Miklošiča razumeli! Miklošič sam pa je bil spričó raznih poskusov, ki so se na Kranjskem začeli pod Kopitarjevim vplivom, v skrbah za novoslovenski knjižni jezik. Ob pripravah za slovenska šolska berila je pisal Muršcu (l. 1847): »Bojim se, da gospodje (namreč v Ljubljani) namesto fletno oblečenega fanta nam ne bi dali staro, s kr-pami oblečeno babo« (Ilešič, *Popotnik* 1901, str. 300).

Seveda so iz tega razloga prekmurski teksti pridobili na svoji vrednosti in prav v teh so bile najdosledneje izpričane in ohranjene tudi »nove oblike«. Miklošič, ki je sam izhajal s tega panonskega področja, je nedvomno poznal sodobne panonsko-slovenske in panonsko-kajkavske govorne in knjižne značilnosti. Še kasneje,¹⁰ leta 1874, ko je bila njegova domneva o panonskem izvoru stesl. v slavistični znanosti že precej omajana, je poudarjal, da je imel pred očmi jezikovno celoto, ki izhaja iz morfološko-leksikalne strukture jezika in zanj niso bile tako bistvene samo glasoslovne značilnosti (št, žd; č, 6; q > o; ę > e), ki so sicer kazale na »bolgarščino« (to je: na makedonščino, kakor je že prvotno mislil Šafařík in je kasneje dokazal Oblak¹¹), a so bile ob takratnem poznavanju zgodovinskega in narečnega jezikovnega gradiva za Miklošiča razločljive tudi s panonske slovenščine. Nekateri sodobniki kot npr. Schleicher in Leskien, prvotno tudi Šafařík, so dvomili v pravilnost panonske hipoteze in tako do Oblakovih spoznanj živa naravna jezikovna podlaga starocerkvenoslovanščine ni bila prav pojasnjena. S panonsko teorijo pa je v zvezi tudi Miklošičeva delitev južnih Slovanov na narodnostne skupine (Slovenci, Hrvati, Srbi, Bolgari), ki je temeljila, kot so po Miklošičevi smrti pojasnjevali njegovi ocenjevalci, posebno Maretić¹² (sorodnost slovenščine in hrvaške kajkavščine se dá pojasniti s pomočjo »talasne teorije u dialektologiji«) tudi na zmotnih trditvah o naseljenosti slovanskih plemen pri zgodovinarju K. Porfirogenetu in drugih. Pozabili pa so, da so do konca stoletja filološka in dialektološka raziskovanja zelo napredovala in prispevala mnogo novih dejstev, ki so omogočala stvarnejšo in pravičnejšo jezikovno in narodnostno opredelitev (pripomniti pa je treba, da se tudi pojem narodnosti spreminja!).

Ob tem mislim na prištevanje hrvaških kajkavcev k Slovencem, kar so Miklošiču zamerili predvsem politični sodobniki na Hrvaškem. S sodobnimi znanstvenimi dokazi so pripadnost kajkavcev k Slovencem kas-

¹⁰ *Altslovenische Formenlehre in Paradigmen*, Wien 1874.

¹¹ V. Oblak, K. Glaser, *Zgodovina slovenskega slovstva*, LZ 1895, št. 5. Že preje v oceni Leskienovega dela *Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslawischen) Sprache* v LZ 1887, str. 116.

Macedonische Studien, vom W. M. V. Jagić, Wien, 1896.

¹² T. Maretić, *Život i književni rad F. Miklošiča*, RAD CXII, Zagreb 1892.

neje ovrgli jezikoslovci (Jagić,¹³ Ivšić¹⁴). Ivšić je Miklošičevo narodnostno razmejitev ovrgetel predvsem z glasoslovno-akcentskega, ne pa morfološko-leksikalnega vidika, prav ta pa kaže na širši teritorialni obseg kot je značilen za posamezne pojave z glasoslovja ali prozodije. Miklošič pa je prav na morfološko-leksikalno strukturo oprl svojo teorijo in — očitno tudi samo s tega vidika ugotavljal jezikovno mejo med Slovenci in Hrvati (krajnščina mu je bila gotovo bolj tuja kot kajkavščina in vendar ni dvomil, da je tudi to slovenščina!).

To ne preseneča, ker je obravnaval vire in gradivo do neke mere mrtvega knjižnega stesl. jezika in tudi sicer v primerjalno slovansko slovnico večinoma vključeval predvsem knjižno, po slovnica in slovarjih ter drugih virih dostopno gradivo slovanskih jezikov. V knjižnem gradivu pa so ravno podrobnejše glasoslovne in prozodične jezikovne značilnosti poenostavljene, če ne celo zanemarjene.

Miklošičeva jezikovno-narodnostna opredelitev Slovencev s prištevanjem hrvaških kajkavcev je vendar začasno, neglede na iliristične politične tendence, vplivala na oblikovanje slovenske morfološko-besedotvorne in sintaktično-leksikalne knjižne zgradbe. V knjižnem jeziku se je pojavljalo precej zanimivih vzhodnoslovenskih in »staroslovenskih« posebnosti, ki niso bile navedene med »novimi oblikami«. Osrednji jezik jih ali sploh ni poznal ali pa so po protestantskem knjižnem razdobju iz jezika izginile (npr. raba deležniških konstrukcij na -je, -joč, -oč; na -vši, -ši; pasiv s *se* pri dovršnih glagolih, vidsko-časovno izražanje prihodnosti — *bom pisal: napišem* — in časov sploh; redka raba določnega člena — *te pravi* —; drug tip negacije — *sem ne bil*; drugačen izbor predlogov in veznikov; drugačna raba nekaterih sklonov; svojstvene besedotvorne izpeljave; adverbi kot ostanki drugačnih morfoloških pojavov). Vse te posebnosti najdemo pri prekmurskih in štajerskih piscih, pri Kūzmiču, Kremplu, Dajnku in drugih.

Za jezikovno gradivo vzhodnega območja je značilna precej drugačna oblikoslovno-sintaktična struktura, ki se je v starejših razdobjih morala vsaj posredno naslanjati na glagoljaške stesl. predloge (znano je, da so celo Celjski grofje v Međimurje naselili glagoljaše, posamezniki pa so pred Turki pribežali tudi v Slovenijo), in seveda vseskozi na krajevne jezikovne značilnosti.

Soočenje dveh tako različnih struktur (osrednje s koroško in vzhodnoslovenske s kajkavsko) je razvidno iz časopisja, ker so v Bleiweisovih Novicah, v Sloveniji, v Navratilovem Vedežu in v Miklošičevih Berilih sodelovali dopisniki in pisci iz vseh slovenskih pokrajin. Do »nevtralizacije« je kljub dokazanim, priporočenim in predpisanim »novim oblikam« prihajalo zelo počasi (1850—1865). Bleiweis jih je npr. vpeljal

¹³ V. Jagić, *Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprachen* II — I, Beč, 1900, 2. izd. Berlin 1913.

Enciklopedija slavjanskoj filologiji. Sanktpeterburg, 1910, str. 691—716.

¹⁴ S. Ivšić, *Jezik Hrvata Kajkavaca*, Letopis JAZU, Zagreb 1936.

v »Novice« šele l. 1853, ko se je pri svojih bralcih prepričal, da jih še »opazili niso« (Priatelj, *Borba za individualnost slov. knjiž. jezika*, str. 81).

S to, za sodobni knjižni jezik tako važno epizodo pa sovpada, bolje rečeno, se z njo prekriva še ena, iz širše političnih slovanskih nagnjenj izhajajoča, ilirsko-slovanska zamisel o prenovitvi knjižnega jezika. Slovenščina naj se po načelu nesistematične, precej poljubne jezikovne glasoslovne, morfološke in leksikalne kontrastivnosti bliža južnoslovanščini, nato češčini — do zlitja v občeslovanski jezik. To zamisel je v svojih delih razvijal M. Majer,¹⁵ pojavljala pa se je v različnih »odtenkih« predvsem v ogroženih predelih Slovenije (Celovec, Trst) vse do konca stoletja in resnično ovirala naravni knjižni jezikovni razvoj.

Ta zamisel je naletela na močan odpor pri osrednji struji (Bleiweis), upravičeno pa so jo odklanjali tudi Miklošičevi zagovorniki »novih oblik«. Svetec je zapisal ob izidu Trstenjakove »Zore«, da s takim bližanjem jezikov »križem na levo in desno« lahko nastane le »velik Babel od Balta do Jadre, od Turvo do Kamšadke« (Priatelj, *Borba*, str. 113).

Odkritje glasoslovnih zakonitosti v starocerkvenoslovanščini (vse do Miklošiča ti odnosi v primerjalni slovanski slovnici niso bili znani) je imelo na vidike normiranja v knjižni slovenščini odločilen vpliv — celo daleč preko »novih oblik«, s katerimi so se polagoma vsi sprijaznili, posebno še zato, ker so bile tudi v osrednjem jeziku večinoma izpričane do začetka 18. stoletja (prenehajo v glavnem s Hipolitom okoli 1717). Posledice glasoslovnih zakonov se namreč kažejo v morfološki strukturi. In prav s tega vidika so bili v knjižnem jeziku nujni mnogi konkretni »popravki«, saj je dejansko stanje nenadoma pokazalo, da gre z etimološkega vidika pogosto za neupravičene, neutemeljene, torej »nepravilne« mlajše narečne ali knjižne analogične razvoje. In zdaj — kar se s »staroslovenskimi« glasoslovnimi zakoni in starejšo knjižno slovenščino 16. stoletja ni ujemalo, se je moralo podrediti novi, zgodovinski glasoslovno utemeljeni pravilnosti, ki je zagotavljala knjižnemu jeziku čist, logičen, pravilen in obstojen morfološki sistem. Ta sistem, ki je nastajal na podlagi Miklošičevih del o »stari slovenščini«, je bil kot izhodiščna podlaga knjižnemu jeziku vseh Slovencev razmeroma opravičljiv, ker se je oziral na obstoj tovrstnih živih pojavov v narečjih in tako so bili končno tudi odpravljeni separatistični nesporezumi med predstavniki osrednje in vzhodne slovenske knjižne jezikovne variante.

V slovenskih slovnicaх so bili že pred Miklošičem zapazeni pojavi alternacij vokalov in konzonantov (teči — tok; pevec — pevca; morje — morij; — tok — teci — teči; drug — družiga; muha — mušica; rog — roženo, tako Muršec¹⁶ in drugi), vendar brez poznavanja glasoslovne za-

¹⁵ M. Majer, *Pravila kako izobraževati ilirsko narečje i u obče slavenski jezik*, Ljubljana 1848.

Slovnica za Slovence, Ljubljana 1850.

¹⁶ J. Muršec, *Kratka slovnica za pervence*, V'Gradci, 1847.

konitosti, ker so motili tudi številni analogični razvoji. Za mnoge pisce v zgodovini slovenskega pismenstva je značilno, da so se ogibali premenam osnov in končnic tako v sklanjatvi kot v spregatvi in posploševali eno ali drugo možnost (npr.: pojdem — pojti; kri — kriji — s krijo itd.). Toda vzroki, razlogi, zakonitosti teh pojavov so bili v Miklošičevih delih pojasnjeni, pojavi so dobivali nove terminološke oznake in prodirali v zavest posameznikov, ki so jezik raziskovali.

Zakonitosti preglasa, prevoja, palatalizacij z jotacijo, zakonitosti asimilacij in disimilacij v soglasniških skupinah — vse to je našlo odraz v morfološki knjižni strukturi. Prevladovati je začela zgodovinsko utemeljena »predvidljivost« pojavov v pravopisu, pri izpeljavi besed itd.

Kako so bila pri preoblikovanju knjižne glasoslovno-oblikoslovne zgradbe omenjena pravila jezikovnega glasoslovnega razvoja dejansko izkoriščena?

Najbolje nam to prikazuje Janežičeva Slovenska slovnica (2. izdaja 1863), kjer je prvič v tako popolni obliki izvedena aplikacija znanstvenih odkritij in ugotovitev na gradivu sodobnega knjižnega jezika. Ta Janežičev vzorec, model jezikovnega opisa, s prikazom pojavov v najstarejši možni jezikovni osvetlitvi, je obstajal do konca 19. stoletja.

Že v uvodu se Janežič z navdušenjem sklicuje na Miklošiča,¹⁷ na njegova jezikoslovna dela. Vsak pojav v slovnici pretehtava z ozirom na staroslovenščino, išče ga v starejšem slovenskem pismenstvu in v narječjih.

Kakšne koristne rezultate je to prineslo knjižnemu jeziku?

Slovensko pismenstvo je že zgodaj (v 17. in 18. stol.) prizadela redukcija (funkcionalna) nepoudarjenih in kratko poudarjenih vokalov. Posebno Japelj si je ob koncu 18. stol. prizadeval, da bi obnovil pisavo po vzoru 16. stoletja. Delno se mu je posrečilo, ostalo pa je veliko primerov, kjer si ni mogel pomagati z »morfološko analogijo«. Ni npr. razumel razlike med kratko poudarjenimi *i*, *u*, *ə* in istimi nepoudarjenimi glasovi. Zaradi delne redukcije vokala, ali redukcije sploh, ni bilo mogoče s sinhroničnega izhodišča prepoznati pravega fonema. Zato srečujemo v Japljevih »Pridigah« (Ljubljana 1794) naslednje »realizacije«:

Ti vbogi nevumni mladenzh (86); Sveti Paol (86), arzat (11), fhàpatànje (7); Lèshá, vbyanje, tatvina, kletu (7); Pokora je ta drugi kàrft (40); terde kamnitne ferza; majhín greh (176); ogjìn, wirti ali ofhterji (81) itd.

Podobne težave so značilne za Vodnika in Ravnikarja.

Vodnik: Parker narvekfshi sapeliviz ima merslizo, morebit je nalafh kej ftrupeniga popil (Novice, Nro. 26); Bukve nafheh novéh poftav... (N. Nro. 56).

¹⁷ F. Miklošič, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, Wien; Lautlehre (1852), Formenlehre (1856), Syntax (1868—1874), *Stammbildungslehre* 1875, *Wortbildungslehre* (2. izd.) 1876.

Ravnikar:¹⁸ Ptujiz pa rezhe (str. 28); Joshef, on blagi mladénezh (53); zherezv fpod práha (19); Lep sedmír trák, ktiri... (22).

Jasna opredelitev »staroslovenskih« vokalov, prepoznavanje refleksov (kontinuantov) v slovenščini, vse to je omogočilo idealno rekonstrukcijo nepoudarjenega in kratko poudarjenega vokalizma. Razumljiv je postal izpad polglasnika, s tem pa so bili istočasno razloženi tudi mnogi pojavi asimilacij in disimilacij konzonantskih skupin — sklopov, in obstojnost vokala v težko izgovorljivih sklopih zagotovljena.

Kljub navodilom v slovnici še vedno najdemo v tekstih različne izgovorne olajšave soglasniških sklopov, kar je posebej značilno za spise 50. let.

Berilo, 1954: Takih cesarčekov je bilo naposled blizu trideset (136). Stara polževka veliko jajc v mehko rušo izleže (154). Petnajst izeb (barek) se je verstilo okrog (3). Razun pevek je tudi vil piskavek (3).

Pojavljajo se celo neupravičene analogične »hiperkorekture«: pičila truma (94).

Še v začetku stoletja je vprašanje preglasa za palatalnimi konzonanti (prvotnimi seveda) nejasno, pisava zelo neenotna. Janežič je v izdaji svoje slovnice vpeljal preglas o > e tudi za konzonantom c; opozarja na pravilno pisavo lj nj, ki je v zgodovinskih tekstih zelo neenotna, nekateri pisci teh glasov sploh ne poznajo. Z ozirom na staroslovenščino ukinja v knjižnem jeziku privajeno pisavo protetičnega i in v (jilo, jiti; vuho, zvunaj), oporeka upravičenost »epentetskega« j pred s, z, ž, g, ker je to le narečni pojav (plajš, zagojzda, ojster). Razlika med starejšimi in mlajšimi pisci je očitna.

Japelj: tolikajn lonzov migazhe (16).

Vodnik: Od te fkrine kluzh ima Veliki knes Zefarjov Sin (N. Nro. 17).

Berilo, 1854: In Diogen ga poprosi rekoč: »Ukaži svojim tovarišem, da mi iz solnca stopijo (112). Na zadnje se niso več bojevali, po mesarski so se klali (116).

Skratka; vse, kar je bilo v predhodnih tekstih neupravičeno in neustaljeno, normira Janežič po vzoru staroslovenščine. Posebej zanimivi so primeri doslednega uveljavljanja palatalizacij in jotacij v spregatvah in sklanjatvah, kjer skuša oživiti zgodovinsko utemeljene premene glasov. V tekstih do 50. let najdemo različne nedoslednosti, ki so posledica navideznih zvočno-zaznavnih podobnosti iz znanih vzorcev. Posebej priporoča refleksje II. psl. palatalizacije (na potoce, družega, vojaci, otroci). V starejšem tekstu je izpričana celo gorenjska sekundarna palatalizacija...

Ravnikar: Viri vélziga morja vli prederó (19). Sem in Jafet fta bila vfa družih mifel (53). Pi, golpod, mu prijafo rezhe, djavfli verzh urno na rózhe (39).

Tako se tudi v oblikoslovju uveljavljajo dejansko arhaičnejše poteze. Tudi sama razdelitev sklanjatev po prvotnih samoglasniških in soglasni-

¹⁸ M. Ravnikar. *Sgodbe Svetiga Pisma sa mlade Ljudi*, Ljubljana 1815.

ških osnovah v marsičem vpliva na razvrstitev v tekstih ustaljenih končnic in ustvarja možnosti za nove predvidljivosti. Po tej delitvi je npr. jasno, zakaj gen. sam. *telo* razširja osnovo s formantom *-s-*: *teles*a in ne *tela*, pač pa ostane osnova o-jevskih sam. nespremenjena: *jajce* — *jajca* in ne *jajceta*, kot je zapisal Pohl in itd.

Precej pogovornih »anomalij« pri imenih, tujkah in izposojenkah še ostane. Posamezni primeri v tekstih dokazujejo, da so še mnoga vprašanja sklanjatve nejasna. Moški a-jevski samostalniki se npr. še sklanjajo po vzoru moških; osnova je še razširjena s formantom *-n-* in *-t-*.

Vodnik: pod povelam Prinz Karla pojdejo (N. Nro. 19).

Slomšek:¹⁹ Tako so v imeni Jesufovih Apofelnih fv. Evangelj osnivali ino zhudeshe delali (88).

Berilo 1854: Samostan je zapustil sinu Sava-tu (114). Glavo Zrinjskega so pa nataknil na kol (Turki) in jo imeli pred aga-tovim šotorom nekaj dni nataknjeno (76). Kacijanar v kratkem času Zapolja-ta prežene (117).

»Nove oblike« *-om/-em*, *-oma/-ema* in druge, mora Janežič še 13 let po objavi utrjevati, pač pa preganja v instr. pl. analogično končnico *-mi* (namesto upravičene *-i* < *y*, *i*), ki je bila vse do 50. let zelo pogosta.

Japelj: le povejmo s'zelimi vufthy (86).

Vodnik: Tudi dve fregate, inu ena brigantina fo is Amerike frezhno dofhle s'dragim blagam, inu dnarmi (N. Nro. 22).

Ravnikar: Sheftnajft lét je bil ravno sdaj ftar, in je ozhetove zhede s'bratmi pafel (52).

Zanimivo je dejstvo, da je bila pisava dvojine ženskih samostalnikov po normativnih pravilih, razen pri Pohl inu, vedno obvezna. Vendar se je celo Kopitarjevim sodobnikom primerilo, da so od pravila podzvestno odstopili in včasih zapisali množinsko obliko; izpričana je celo maskulinizacija nevtar v dvojini, delna feminizacija v množini pa je značilna še vse 19. stoletje (lepe mesta).

Vodnik: Franzofi fo Portugalzam prozh vseli dve barke, fregate imen-vane (N. Nro. 1). General Sulzovka fe je s'dvema zefarskama Husarma lkus (Ljubljano) pelala (N. Nro. 25).

Ravnikar: Pogínila fta mesta (Sodoba in Gomora) in vfi njuni prebivavzi in vfe séli po polju (33).

Berilo, 1854: Kupoma krijejo trupla pobitih vojščakov *kervave tla* (21). To vidivši butijo Istrijanci za njimi skoz *odperte vrata* v mesto (92). Presenetljive možnosti z ozirom na zgodovinski razvoj so izpričane tudi pri pridevniški kategoriji. Naj omenim le poskus uvedbe končnice *-ej* v dat. in lok, ženske sklanjatve, »ki rabi vsem Slovanom in jo potrjuje tudi stara slovenščina«. V svojo slovnico,²⁰ ki je še bolj usmerjena v stesl. in dolenski narečni razvoj, jo je vpeljal Levstik in jo je do konca življenja tudi pisal, a se ni obdržala.

¹⁹ A. M. Slomšek, *Hrana evangelskih nauk*, V'Zelovzi 1845.

²⁰ Fr. Levstik, *Die Slovenische Sprache nach ihren Redetheilen*, Laibach 1866.

Vrtec 1880: Najznamenitejši med temi je Vezuv v južnej Italiji (11). Prvič pa je v slovenski slovnici na historični podlagi jasno normirano sufiksno stopnjevanje pridevnikov, kakor ga predvideva še sodobna knjižna norma. Gre namreč za »pravilno«²¹ porazdelitev sufiksov -ši, -ša, -še; -ji, -ja, -je; in -ejši, -ejša, -ejše na ustrezne pridevniške podstave. V tekstih obstajajo vse do tega časa različne možnosti, celo po tri ali štiri pri enem pridevniku, kakor nam ta pojav nazorno v svoji slovnici opisuje Muršec.²¹

Navaja naslednje vzorce: kratek, kratkejši, krajši, kraji, kračejši, kračiji, kračji, krači; visok- visokejši, višejši, višiji; lep, lepši, lepji; terd, terši, terji. Seveda se tudi razlikovanje spola pri komparativu in superlativu šele kasneje uveljavi.

Vodnik: Tudi *posnišhi pifma* is Londona pravio, de je mornarski punt povfod jejnal (N. Nro. 54).

Ravnikar: Urno pèzi podpepelnike is nar bélšhi moke (28). Hlapez shelj njih svediti nar nedólshnišhejo, narpridnéjšhejo in prijáfnejšhejo (38).

Berilo, 1854: Res velika čast, ali Hodiščan je dosegel še *vekšo* (151). Naj *doveršenejši* spomenik gerškega zidarstva (149); posekajo in oklestijo ondot *najvisočjega* drevja (135). Po manj črnem ali *černejšem* in po manj erjavem ali *erjavejšem* pérjčju se ločijo stari in mladi sokoli (147).

Tudi v komparativu adverbja so se pojavljale zanimive analogije.

Slomšek: Kakor le nam pogofto nebo oblazhi; she *pogoje* sakonfke terpenje obifhe (85).

Berilo, 1854: Meso ni nič kaj dobro, *slabje* (*slablje*) kot drugih rib tega podreda (88).

Pri vsaki besedni vrsti, pri vsaki gramatični kategoriji se uveljavljajo zakonitosti historičnega sistema; arhaizmi so upoštevani in še posebej cenjeni, če je pojav vsaj še kje na slovenskem jezikovnem ozemlju izpričan. Npr. kazalni zaimsek *si*, *sa*, *se*, ki v tem času še ohranja nekaj posameznih sklonov, seveda pa je splošen pri krajevnih in časovnih adverbih (na sem svetu, odsod; danes, sinoči; pojdi sem!)

Berilo, 1854: *O sé dobi* se oglašajo spet slavci, kosi, mali strnadi. (121). Veliko »novosti«²² najdemo pri obravnavi glagola: delitev po nedoločniških priponah, na novo je vpeljan srednji način (umivam se) upoštevane so vse tvorbe deležnikov. V vseh kategorijah in oblikah so dosledno upoštevani zakoni prevoja, preglasa, palatalizacije in jotacije. V starejšem jeziku teh doslednosti ni bilo, pač pa so se pojavljale poljubne posplošitve enega od glasov premene. Npr. *tezhi* edn po dohtarja! (Pohlin), nage oblezhi! (Paglovec), pokopaj moje telu, oroshi se! (Paglovec) itd.

Med značilnostmi glagola je morda najzanimivejša tvorba iterativov, ki se je v tekstih razmahnila šele po odkritju glagolskega aspekta (Ko-

²¹ J. Muršec, *Kratka slovenska slovnica za pervence*, V'Gradci, 1847.

pitar); zdi se, da so iterativ pri vsakem glagolu teoretično predvidevali. Izpeljava vseh možnosti po določenem vzorcu je v tem času dokaj priljubljena. Seveda je tudi prvič pravilno tvorjen trpni deležnik na -n/-t (utopljen, naprošen, slavljen itd.), nadalje različne izpeljanke, kar vse je bilo preje bolj prepuščeno subjektivni izbiri pisca kot pa narek jezikovnega sistema.

Berilo, 1854: Pervak izmed junakov *podkurja* s serčnostjo svoje serce vojvodom in posvetnemu vojščaku (21). Jezik ima dolg, tanak, in ga lahko daleč s kljuna *pomalja* (96). Podoben je polž *umetnemu* (umnemu) gospodarju, ki hišo *povikšuje* ali *podaljšuje* in *razpostranja* (155).

Prepletanje alternacijskih glasov v različnih osnovah in besedah je še zelo značilno za Kopitarjevo obdobje.

Japelj: oflabenje fhivota (89); *preklinuwanje* (87); ta is jila vkup sgnedeni nîzh (7); lo ga *nadleshvali* (23); *dejleshni* poltanejo (20).

Ravnika: Pervenzu je bilo Esav imé, *druzju* Jakob (42).

Za vse 19. stol. je značilen prav »pietetni« odnos do prvotne sintaktične funkcije tvornih deležnikov na -či, -vši, ki se je v osrednjem jeziku že zgodaj izgubila. V osrednjem jeziku je ta pojav oživiljal že Ravnika v času, ko je bilo prevzemanje posameznih pojavov iz stesl. še nesistematično in subjektivno.

Ravnika: Shele prav preglédala bota *jédsha* od njega (11). Sara v'Shotorju sa dvormi *stojezha* to flilhi (28).

Berilo, 1854: Dišejo *ne zijaje*, kost jezikovo zdaj *privzdigovaje*, zdaj *spuščaje* (100). *Približavši* se mestu je šlo 200 pešcev in 100 konjenikov naprej ogledat in drugim naznanjat, ako bi se sovražniki, s konj *stopivši* po ravnem razlili (70).

V vzhodno slovenskih tekstih najdemo celo še sedanjiški trpni deležnik na -m, seveda v prislovnem pomenu.

*Dajnko:*²² in tota si *vedom* pusti svoj podvuk drago plačati (1).

*Krempl:*²³ Potem pa *idom* gre svojemi brati, rakoskemi Alberti na pomoč proti češkim Husitom (127).

Janežič omenja in prikazuje tudi »Imperfekt in aorist, pravi kinč staroslovenskemu jeziku in še dan današnji hrvaškimi in ogrskimi Slovencem znan«. Navaja vse znane ostanke teh oblik iz narečij in iz starejših spisov. Za takratno pojmovanje slovenskega jezikovnega območja pa je posebej važno dejstvo, da med starejšimi spisi navaja trnovski in zagrebški evangelij.

Podrobno so s krajevno dubletno raznolikostjo napolnjena poglavja o prislovu, predlogu, in vezniku, torej besedne vrste, pri katerih je težko z glasoslovnega vidika obliko ali pisavo spreminjati. Šele kasnejša raba je nekatere možnosti opustila (obkoré, obsoréj, ondaj, ovod, vsakod). Spričo rastočih potreb po novem besedju je Janežič v svoji slovnici po svojem vzorniku predstavil tudi besedotvorje in sintakso.

²² P. Dajnko. *Čelarstvo*, Vn Gradci 1830.

²³ A. Krempl, *Dogodivšine Štajerske zemle*, V'Grádci, 1845.

Omenim naj le važno besedotvorno podrobnost, ki zadeva v tem razdobju še razmeroma redek, a že pri Vodniku dovolj pogost sufiks — *lec* (za izpeljavo delujočih oseb).

Pripominja: »Hervatje in Srbi in tudi nekteri slovenski pisatelji izpeljujejo te in enake samostavnike rajše od II. tvorno-preteklega deleznika; zato pišejo: delalec, igralec, poslušalec, svetovalec, vladalec, tkalec« (119). S tem je podan čas, ko je v slovenščini začel naraščati danes tako nepogrešljivi sufiks — *lec*.

Vodnik: Ta fkrivni *vbialez* fhe ni na dan perflhal (N. Nro. 19). Eni *perhajalzi* is gorenfke ftrane perpovdujejo (N. Nro. 25). Vfaki meftnan, inu *prebivalez* v Mantovi (N. Nro. 25); *pihalnik*, *hudodelnik*.

Slomšek: ... je od Boga darovan *zhudodelz* poftal (11).

Zanimivo, da je sintaktična analiza podana na novjšem jezikovnem gradivu. Sega do Ravnikarja, ki je predvsem v teh vprašanjih upošteval Kopitarjeve nasvete o posnemanju sintakse ljudskega jezika; upošteva tudi narodne pesmi — torej gradivo poezije in proze. Tu in tam omenja tudi Dalmatina (16. stol.).

Tudi na sintaktičnem področju skuša Janežič oživiti v takratni knjižni slovenščini (in narečjem) že neznane sintaktične pojave. Pri obravnavi sklonov npr. vzklika: »Bog dá nam orodnik (druživnik) spet oživiti vsaj tedaj, kedar znamenjuje sredstvo ali orodje, s katerim se kaj izpeljuje: Sokol perjem leti, a ne mesom.« (194)

Pri obravnavi časov se navdušuje za aorist in imperfekt: »rabijo nam tedaj v govoru in v pisavi v vsem skup samo štirje časi, dokler nam spet ne oživita in vsaj v viši pisavi splošne veljave ne zadobita tudi polpretekli (impf.) in prostominuli čas (aorist) (str. 228).

Struktura, ki jo je Janežič po Miklošičevem metodološkem vzorcu opisal, normiral in priporočal, se je v knjižnem jeziku v glavnem uveljavila. S tem je bila nakazana smer gramatičnega jezikovnega razvoja in prikazana metoda jezikovnega opisa, ki se je obdržala, celo poglobljala, vse do konca 19. stoletja (8. izdaja Janežičeve slovnice je izšla v Sketovi priredbi l. 1900).

Ta Janežičev opis gramatične knjižne strukture je vendar vzdrževal medsebojno ravnotežje staroslovenskih, zgodovinsko slovenskih in živih narečnih pojavov. Logično-glasoslovno pravilnost je opravičevalo tudi neko sluteno statistično sorazmerje pojavov v knjižni tradiciji in v narečnih živega jezika. Vse to je omogočalo knjižnemu jeziku predvidljiv, a naraven razvoj; ta struktura je zaživela in se razvijala ...

Norma, ki jo je v svoji slovnici nakazoval Levstik in jo je od l. 1866 dalje tudi precej nasilno realiziral (v svojih spisih in v spisih svojih sodobnikov) pa je v vseh pogledih prešla okvire naravnega sporazumevanja, uporabnosti in priučljivosti in je kot neživa morala odpasti. Najvišja stopnja arhaizacije slovenskega knjižnega jezika, česar Miklošič ni nikoli odobral, niti predvideval, je izpričana v Levstikovem pre-

vodu Nestorjeve kronike, kjer je uvajal celo tako nežive sintaktične kategorije, kot je *dativus absolutus*.

Vrtec, 1880: Jednak je bil tretji črnorizec (menih), po imenu Isakij kateri je še mej svétom živoč, bogat kupec soč, uže mislil iti v črnorizec, in zató je razdal iménje svoje potrebnim in samostanom ter prišel k velicemu Antoniju v pečéro, molčč se mu, da bi ga storil v črnorizca (28).

A Ivan je bil mož hiter knjigam i učenju, milostiv ubogim in vdovícam ter láskav k vsacemu, bogatemu in ubozemu, ponižen in krotek, molčaljiv in rečíst (lepobesédén) s knjigami svétimi utešajoč bédne ter žalostne: in tacega nij bilo preje v Rusih, ni po njem ne bode tak (30).

V razdobju, ko so historično-slovanske jezikoslovne »aplikacije« v knjižnem jeziku dosegle svoj višek, je izšla še ena slovnica po Miklošičevi primerjalno slovanski, namreč Šumanova Slovenska slovnica (Ljubljana 1881), ki je v bistvu slovensko-starocerkvenoslovanska slovnica na širši primerjalno indoevropski podlagi. Razumljivo, da taka slovnica ni bila primerna za učenje slovenskega jezika v šolah, kar je predstavljalo čedalje hujši problem.

Za takratne slovenske jezikoslovce, prve prave sloveniste (Škrabec, Štrekelj, Valjavec, Oblak) je bilo seveda značilno stvarnejše gledanje na pojave sodbnega knjižnega jezika in njegove zgodovine.

Z Miklošičem na čelu niso odobravali (on niti v 50. letih!) dosledno pretirane znanstvene zgodovinske aplikacije »staroslovenskih« pravil na sodobni knjižni jezik, ki je že pokazal svoj lasten razvoj v književnosti 19. stoletja.

Oblak je pripravil načrt za novo sodobno šolsko slovnico, ki naj bi bila znanstveno »razbremenjena«. Prav tako je v tem času vsaj njemu že bilo jasno, da je panonska teorija v osnovi zgrešena, da je torej poseganje tako daleč v jezikovno preteklost neutemeljeno in da za normiranje sodobnega knjižnega jezika zadošča ozir na sodobno knjižno rabo. Škrabčevo stališče je bilo bolj historično; vztrajal je na stališču, da se je pri normiranju knjižnega jezika treba ozirati na jezik 16. stoletja in iz njega izvajati pravopisna pravila ter upoštevati (posebno v pravorečju) narečne razvoje slovenščine. Tako sta že ob koncu 19. stol. o normiranju knjižnega jezika obstajali dve stališči: sinhronično in diahronično. Čas je dal prav prvemu.

Oblak²⁴ je postavil takole parolo : »živeti za sedanjost in boriti se za prihodnost je gotovo bolj rodoljubno, nego sanjariti o preteklosti«... Prav tako ni dvomil o umrljivosti »vseslovanskega« jezika. Murku je leta 1892 pisal:

1. »hočemo slovnico domačega slovenskega jezika in ne mixtum compositum,

2. cerkvena slovenščina nas nič ne briga 3. ravno tako ne hrvaščina.«

²⁴ M. Murko, *Dr. Vatroslav Oblak*, Knezova knjižnica zv. VI, Ljubljana 1899, str. 142—313.

Prigovarjal je Lendovšku in Škrabcu, da bi se lotila dela za novo slovensko slovnico — »s tem bo konec modeliranja. Zdaj je kakor v kaki Hexenküche, kjer vse vre.« Sodelavci za novo slovnico so bili že določeni, delo porazdeljeno (Murko, Škrabec, Štrekelj, Zavadlal, Horvat, Bežek), a žal je Oblak prezgodaj umrl (leta 1896). Izšel je samo Škrabčev prispevek v »Cvetju« (Nekoliko slovnice za poskušnjo).

Oblakovo zamisel o sodobni slovnici slovenskega knjižnega jezika pa je šele kasneje uresničeval A. Breznik, ki se je od izdaje do izdaje (od 1916—1934) bolj oddaljeval pretirano historičnim izhodiščem in se posvečal opisu jezika svoje neposredne preteklosti in sodobnosti.

Summary

Not enough light has yet been shed on Miklošič's contribution to the formation of the Slovene literary language, nor has his achievement been sufficiently evaluated. His influence on the theoretical basis of the literary norm and on the actual formation of the modern literary language lasted at least half a century (from 1849 to 1916).

Miklošič's personality as well as his work opened three important lines of research for Slovene linguistics and for the cultivation of the Slovene language.

1. In his practical work as translator and editor (Obče državljanski zakonik; Slovensko berilo) Miklošič introduced, in the early fifties, "new forms" into the literary language, and won for them the young generation of students, who established them in journalism and belles lettres. Thereby, the fundamental step, based on synchronic considerations, was taken towards a more uniform grammatical structure of the literary language. (The "new forms" were used in some border regions within the Slovene speaking area.)

2. Miklošič's scientific research method opened up new research fields not only for Slavic, but also for Slovene studies. Under Miklošič's guidance his students were encouraged to study language history (the Pannonian theory) and dialectology, and to describe morphological and syntactic categories of the modern literary language.

3. The application of Miklošič's historico-comparative linguistic method to the normative description of the modern language (Janežič's grammar of 1863) resulted in an "ideal" etymological/historical orthography for the literary language and contributed to the lasting stability of its morphological system. In some respects this led to considerable recession into the dead past of the language (appeal to Old Church Slavonic and 16th century Slovene). The incorporation into Slovene of Croatian Kajkavian linguistic characteristics as well as the availability of the language features of East Slovenia (Prekmurje, Prlekija) provided a wide choice of morphological and syntactic alternatives less known or even unknown in the central speech area; some of them partly established themselves in 19th century texts. But these were extremes, and as such rejected by Miklošič as early as the fifties. In his practical and theoretical work he made it perfectly clear that it is imperative to observe the distinction between "old" and "new" Slovene, and that no mixing of diachronic and synchronic language phenomena can be tolerated.

More explicit views on questions concerning the literary language and its history were advanced by Miklošič's students (Škrabec, Oblak, Breznik) only after his death (1891) at the end of the 19th century.